

הַלְבוּת בְּרִכּוֹת הַשְּׁחַר סִימָן מו

(יג) (כו) הסליחות מתפללים הסליחות (כח) ואחר־כך מקריין על התורה עם סדר שאר הברכות, וכן בכל יום ששנקנין לבית־הכנסת אומרים כמה פסוקים ותחנונים ואחר־כך מקריין על התורה. ונהגו לסדר ברכת התורה (כט) מיד אחר ברכת 'אשר יצד' ואין לשנות (וכן משמע בחוס' ומדרכי ס"ק הברכות). טוב לומר (ל) בשחרית אחר שמע ישראל וגו' ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד, (לא) *כי לפעמים שהיו עם קריאת שמע לקרותה (לב) שלא בזמנה (יד) [ניד] (לג) *ויצא בזה (טו):

באר היטב

ע"ש וכ"כ המקבילים, אבל המ"א קתב דסומא לא יכרך פוקת עורים אבל חרש יכרך הנותן לשכוי ע"ש: (יג) הסליחות. עין ס"י תקפא מש"ש: (יד) **ויצא בזה**. אף לא יבין לצאת א"כ ירא שהצבור יעברו זמן ק"ש אבל כשלא יעברו מוטב לצאת ידי ק"ש עם הצבור ולקרות אותה פדינה בברכותיה ולסמך גאולה לתפלה, ב"ח. רש"י קתב לומר ג"כ פרשה ראשונה:

שערי תשובה

ואלי שפכת דאבל אעפ"י שאינו נועל מעגלים יכרך בשפלה לי כו' לפי המנהג שנועל מעגלים של לבדים, והדרך לשעם זה אלא דבכ"ו, אבל לפי המנהג כמ"א וכן דעה הא"י אפילו אינו נועל קלל מברך בזה וזכ"כ בש"ע ע"ש: (יד) **ויצא**. עכ"ה"ס. ומ"ש בשם רש"י שיקרא פי ראשונה, קתב בהגהות תוספת־שבת ודפ"ו יש להניח תפילין קודם, שלא יזנה נראה קמיעי עדות שקרא, וכן בנגול מרכבה קתב ודחל אם לא הניח תפילין לא יכון לצאת ע"ש. ועל־דברי דמרי' במקום שא"א לצאת בתפילין ולהכניע כגון שפסטיק בינו רחובות עובדי־בוכים וכ"צ"א, וכ"ן שמתקרא שפא יעבבו העבור שפיר הוא יכול לקרות בלא תפילין וכמ"ש בלבוש ש"י נח דהא דאמרין כאלו הוא מעיד שקר הניו במידו כו' ע"ש. ואפשר דאע"פ שכול ללבש תפילין בשעת קריאה ולהלצן קודם הליכה לכהניו לא יעשה בן שלא ירבה בברכות. ומ"ש בבה"ס לקמן בשם הע"ח ליקא וכמ"ש בא"י שם בשם ה"ח והג"ן ע"ש. ובלא ציצית ודאי יכול לקרות אע"פ שקתב המג"א ס"ס כ"ד בשם הוהר דגם בציצית הר"ל כמעיד שקר נראה דהניו כשקורא פי ציצית ג"כ, אי נמי כ"ן שהוא לבוש שליח־קטן ליה לן מה. וצ"ן לקמן סימן סו אם שבת כו' דבציצית לא אמרין דהני כמעיד כו'. וצ"ן בא"י שקתב כשמשכים קודם אור הבקר דולקטן סי' מו לא יאמר בשכמל"ו דאינו אלא סודו כמג"א, וכן מה שאומרים קודם ישמת ובחורתך כו' אין לומר בשכמל"ו. והנה א"ן נהגין לומר בק"ש קטנה בשכמל"ו ומה שקתב דלא כמג"א נראה דגם המג"א מודה בקודם אור הבקר רק דמרי' שהגיע זמן ק"ש, דאין בכך כלום שיאמר אעפ"י שאין מתקבן לצאת עד שיאמר אותם עם הברכות, מי"מ כ"ן שאין פסידא אם יאמר עקשני טוב לאמרה דומיין ומתקמי אונסא ועבר זמן ק"ש בעת האמירה בברכות, ואע"י דהשקא אין מכוון לצאת מי"מ מריות קצת, דהא איכא מיד המצות א"צ כנה כמ"ש לקמן סי' ס ע"ש, משא"כ אם הוא קודם אור היום אקשר שגם המג"א מודה כ"ן שאינו רק ספור דברים א"ל אחריו בשכמל"ו. ואפשר דמי"מ שפיר אומרים אהו לפי מה שכתב בפוסקים דאך בשכמל"ו הוא קתב על מלכות ששים אלא שאינו כ"כ כמו ספיק ראשון הספרש במועד, עין בלבוש, א"כ גם כספור דברים 'אשרינו שאנו

באר הלכה

* כי לפעמים וכו'. עין בבאור הג"א שכתב: ולי נראה שאין נכון בזה לצאת בלא ברכות, וגם לא יסמך גאולה לתפלה. והוא טובר בזה ששית הרא"ה שהובא בבית־יוסף, ודפ"י ערוך לצבורא למימר ברכת קריאת־שמע אקריאת־שמע דאוריתא, עין שם. ולקאורה נראה דדבריו טובים אדברי רמ"א שמשמע מה שהוא ססכים להבית־יוסף במסקנתו, דמובח מה שסובר דאפילו אם הצבור לא יעברו זמן קריאת־שמע אפילו תכי יאמר בשכמל"ו כדי שיצא בזה; והג"א סובר דבכה"א זנא אינו כדאי שיקבן בלא ברכות, אבל אם הוא רוצה שיעבור יעברו זמן קריאת־שמע ויחר טוב שיקבן לצאת כדי שאר בלא קריאת־שמע, וכמו שכתבו הב"ח והסג"ן אברהם ושא"י אחרונים; או אפשר שסובר הג"א דאפילו בזה יחר טוב שיקרא קריאת־שמע בזמנת הברכות והסמך גאולה לתפלה ותפלה ביחודי, כמה שיקרא בלא ברכות ולהתפלל אחר־כך עם הצבור, וצ"ר ע"ן. וגם ערוך ע"ן לקאורה כמה שפ"ס הג"א; וגם לא יסמך גאולה לתפלה, לאל הוא סומך גאולה לתפלה אחר־כך, ואף שבתקריאת־שמע כבר יצא לא טו"ק בלל לענין זה, כדאיכא לקמן בס"ט סי' סע"ף י' בהג"ה ובמגן־אברהם ע"ש, וגם הג"א ססכים שם להפגן־אברהם. ואפשר שפנתי' כן, לפי מה שידוע לנו שדעתו הוא לומר 'ואומרים פעמים בכל יום ה' אלקינו ה' אחד', והוא ממש פשיטת הרא"ה המובא בבית־יוסף, ולזה קתב הג"א על דברי הרמ"א שסובר בבית־יוסף 'ולי נראה שאין נכון בזה לצאת וכו'', פרוש, דאם יאמר שמע ישראל וגו' משה־נמשך שלא כ"ן תחב"י, דאם יאמר בלא ברכות, בנדאי אין נכון, וגם אם יצא לקדם עתה בברכות, לא יסמך גאולה לתפלה כדי שייכל אחר־כך להתפלל בצבור, לכך יחר טוב שידלג תבת שמע ישראל, וכל זה קתב הג"א לפי מה שסובר הרמ"א יוצא בזה, אבל לפי מה שפאננו במשנה ברוכה דלא יכון לצאת בזה אלא־אם ין ירא וכו'. ונראה לא דאפילו אם הוא משער שהצבור לא יעברו זמן קריאת־שמע דבני, אף הוא ירא שיעברו זמן קריאת־שמע לפי לחשבון שמתשבין מצפור־השחר וכדוע שיש דעות בפוסקים אם מתשבין הזמן קריאת־שמע דהוא עד ג' שעות משה צמוד־השחר או מגזי־התמה וא"ל, פכתא לקמן בס"ט נח במשנה ברוכה סע"ף קטן ד', וכן לצאת עתה ידי קריאת־שמע, ולא מביע לדעת הפוסקים החושבין מצפור־השחר דשפיר עבר, ואפילו לדעת הפוסקים החושבין מהנין גס' דן יש לסמך על דעת הבית־יוסף ותרמ"א ונראה נבה ססכים עמקה, דאפילו אם הצבור לא יעברו זמן קריאת־שמע א"ר־ע"פ"ן סמך לכון לצאת בזה, עין בבית־יוסף:

משנה ברוכה

מ"ו במשנה ברוכה סע"ף קטן ל³⁸³ ובבאור הלכה שם מה שכתבנו בשם הפרי"מ קב"ד: **ט (כו) הסליחות**, ולפי מה שכתב לקמה דהיום נהגו לברך ברכת התורה מיד אחר ברכת אשר יצד ולא לומר שום פסוקים מתחלה, אם כן סבירא לן דאין לומר פסוקים אפילו דרך תחנונים קודם ברכת התורה, אם כן (כז) יש לנהג גם כן כימי הסליחות לומר ברכת התורה קודם הסליחות ולדלגה אחר־כך: (כח) **ואחר־כך מקריין**. שכל זה (כט) הוא מעקר הד"ן³⁸⁴, וכמו שהביא זה בבית־יוסף בשם מהר"ל שכן המנהג באשכנז, ומסיים על זה הרמ"א 'ונהגו לסדר', ורצה לומר שפהיום נהגו העולם להחמיר בדברי הטור שלא לומר שום פסוקים קודם ברכת התורה³⁸⁵: (כט) **מיד אחר וכו'**. ויש אומרים (כד) בברכת אלהי נשמה סמוכה לברכת אשר יצד³⁸⁶, ועל־כ"ן יכרך ברכת התורה אחר אלהי נשמה, וכתב על זה הפרי"מ קב"ד דנהא נהא ופשט³⁸⁷: (ל) **בשחרית**. ואפילו (כה) המשפיעים בכרך השפס ואומרים קריאת שמע קודם צמוד־השחר, דשם בנדאי אינו יוצא בזה ידי קריאת שמע, אף על־פ"ן בנהגין לסיים אחריו ברוך שם וכו', אבל מה שאומרים קודם ישמתח 'ובחורתך כתוב לאמר שמע ישראל וגו', אין לומר אחריו 'ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד': (לא) **כי לפעמים**. פרוש, משום דלפעמים שהיו הצבור (כו) לכן יאמרו בכל פעם 'ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד', דכלא 'ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד' לא נראה הקריאת שמע רק כספור דברים, אף (כז) יכון שלא לצאת³⁸⁸, אלא אם כן ירא שהצבור יעברו זמן קריאת שמע, אבל כשלא יעברו מוטב לצאת ידי קריאת שמע עם הצבור, שבעבור יקרא כל השלישה פרשיות ובברכותיה כמו שכתבנו חז"ל לכתחלה, ובמקום שירא שהצבור יעברו זמן קריאת שמע, יכון לבו כד"ן קריאת שמע ויכון לצאת בזה המצות־עשה דקריאת שמע³⁸⁹, דבמצוה דאורייתא קניא לן בס"טן ס סע"ף ד המצות צריכות כנה; ויש אומרים שיקרא כל הפרשה ראשונה, ויחר טוב שאז יקרא כל השלישה פרשיות⁴⁰⁰, כמו שכתב הפרי חדש, כדי להזכיר יציאת מצרים בזמן קריאת שמע⁴⁰¹, ובחז"ל אדם בכלל ח דין וחספס להפרי חדש⁴⁰²: (לב) **שלא בזמנה**. דהניו אחר שלש שעות, שעבר זמן קריאת שמע ועדין לא עבר זמן ברכת קריאת שמע עד אחר שעה רביעית, דולקטן בס"טן נח. אבל אם הוא ירא שהצבור יעברו גם זמן ברכות קריאת שמע אין לו להמתין עליהם כלל⁴⁰³, פי יפסיד על־ידי ברכות וגם הזמן תפלה שהוא גס' לכתחלה רק עד ארבע שעות, דולקטן בס"טן פט, אלא יקרא בזמנה בברכותיה ותפלה ביחודי: (לג) **ויצא בזה**. עין בנגול מרכבה וכן בחודשי ר' עקיבא איג' שכתבו דבחל לא יכון לצאת אלא אם כן הניח תפילין ומקד⁴⁰⁴, דכל הקורא קריאת שמע בלי תפילין כאלו מעיד עדות שקר בעצמו, ופשט דאם אי אפשר לו להניח תפילין עתה מאיזה ענין, אל ימנע מחמת זה המצות־עשה דקריאת שמע⁴⁰⁵, כי תפילין וקריאת שמע שמי מצות הם ואין מעכבין זה את זה, ואפילו אסורא ליכא, דלא אמרו כל הקורא קריאת שמע וכו' רק במידו ולא קשיש לו איזה אנס, כמו שכתב להבוש בס"טן נח,

שער הציזין

(כז) לכוש ומגן־אברהם: (כג) משיח'י כנסת הגדולה וכן משמע בבאור הג"א: (כד) טור, ולזה הסכים גם כן בבאור הג"א ע"ש: (כה) השערי־תשובה: (כו) מגן־אברהם: (כז) פרי"מ קב"ד:

הלכות ברכות השחר סימן מו

ביאורים ומוספים

[משנ"ב ס"ק טו]

במשנה ברורה סעיף קטן לא³³.

ולהסמיך את ברכת 'אלוקי נשמה' לברכת 'אשר יצר', והוסיף שם שכן היא גם דעת הגר"א, ועל כן נכון להיזהר בזה לכתחילה.

[משנ"ב ס"ק לא]

אף יכון שלא לצאת³⁸ וכו', המצות עשה דקריאת שמע³⁹ וכו', כל השלשה פרושיות⁴⁰ וכו', להזכיר יציאת מצרים בזמן קריאת שמע⁴¹, ובס"י אדם בכלל ח דין ז הסכים להפרי תדש⁴².

[משנ"ב ס"ק נח]

שכל זה הוא מעקר הדין³⁴ וכו', שלא לומר שום פסוקים קדם ברכת התורה³⁵.

38) כאן כתב שצריך שיכוון שלא לצאת, ומשמע שלא די בהעדר כוונה לצאת, וכן כתב לעיל (סי' ו ס"ק ז) ובביה"ל לקמן סי' סב ס"ה ד"ה כד', ובטעם הדבר כתב התהלה לדוד (ס"ק ו) שיש לחוש לשיטות הסוברות שמצוות אין צריכות כוונה. אמנם בביה"ל (ד"ה ויוצא) כתב רק 'שלא יכוון לצאת' דהיינו העדר כוונה, ולא כתב שצריך לכוון שלא לצאת. וכן לענין הנכנס לבית הכנסת בשעה שהציבור קורא קריאת שמע, שכתב השו"ע לקמן (סי' סה ס"ב) שצריך שיקרא קריאת שמע עמהם, כתב במשנ"ב שם (ס"ק ח) שאם עדיין לא קרא קריאת שמע לא יכוון לצאת בקריאת שמע זו, ולא כתב שצריך שיכוון שלא לצאת, והגר"ח קניבסקי (אשי ישראל פ"כ הע' קלא) כתב שגם בס"י סה כוונת המשנ"ב שיכוון שלא לצאת.

34) ובביאור דעה זו שאין צריך לברך על כך ברכות התורה, ביאר הגר"ח קניבסקי (קהלות יעקב ברכות סי' יד) שכנראה סוברים להלכה שמצוות צריכות כוונה, וכשמכוון לשם תחנונים או לשם מצות קריאת שמע אינו מקיים בזה מצות תלמוד תורה, כיון שלא התכוון לזה.

35) ואמירת 'מודה אני' קודם ברכות התורה, כתב לעיל (סי' א ס"ק ח) שמוטר.

39) ולהפסיק באמצע קריאת שמע זו, כתב בביה"ל לקמן (סי' סו ס"ה סוף ד"ה ואלו) שלהפסיק בה באמצע הפרק דינו כהפסק שבקריאת שמע שבתפילה, אפילו כשקוראה בלי ברכותיה, אבל להפסיק בה בין הפרקים יתכן שמוטר, אפילו בדברים שאסור להפסיק בהם בין הפרקים, והוסיף, שברש"י משמע שגם בזה יש דין של הפסק בין הפרקים.

והנכנס לבית הכנסת בשעה שהציבור קורא שמע, שכתב השו"ע לקמן (סי' סה ס"ג) שצריך לקרוא עמהם פסוק ראשון, כתב המשנ"ב שם (ס"ק ח) שיכול לקרותו אף קודם ברכות התורה.

וכן העומד לפני סוף זמן קריאת שמע וחושש שאם יקדים לברך ברכות התורה לפני שיקרא קריאת שמע, יעבור זמנה, הורה החור"א (ארחות רבנו ח"ג עמ' רג) שיקרא קריאת שמע בלא שיברך תחילה ברכות התורה, וכן הורה הגר"ח אלישיב (פניני תפלה עמ' לח). והגר"ח קניבסקי (דעת נוטה עמ' קצה) כתב שאם יספיק לקרוא קריאת שמע בזמן הגר"א, יברך תחילה ברכות התורה.

40) ולאחר מכן כשאומר בסדר התפילה את ברכות קריאת שמע, כתב השו"ע לקמן (סי' ס"ב) שטוב לחזור ולקרוא גם קריאת שמע עם הברכות. ובטעם הדבר ביאר המשנ"ב שם (ס"ק ד) שהוא כדי לעמוד לתפילה מתוך דברי תורה, וקריאת שמע נחשבת כקורא בתורה.

ולענין אמירת קדושה קודם ברכות התורה, כתב הקצות השלחן (סי' ה ס"ח) שיכול לומר, ובספר משמר הלוי (סי' סו) הביא שהגר"ח סולובצ'יק הסתפק בכך.

ולענין נשיאת כפים קודם ברכות התורה, הורו הגרש"ז אויערבך (הליכות שלמה תפלה פ"י סי' יד) והגר"ח קמנצקי (אמת ליעקב על התורה פרשת כי תבוא פכ"ו פסוק ז) שיכול הכהן לשאת את כפיו. ולענין אמירת י"ג מידות קודם ברכות התורה, הורה הגר"ח קניבסקי (אשי ישראל בסוף הספר תשובה כא) שלפי דעת הגר"א (הובא בשערי צ"ק ס"ק כג) יש להקל.

ומי"מ אם מחמת קריאת שמע שקורא שנית בסדר התפילה יפסיד תפילה בציבור, הורה הגרש"ז אויערבך (שיח הלכה סי' נב ס"ק ד) שידלג על קריאת שמע, כיון שהשו"ע כתב רק שטוב לחזור ולקרוא קריאת שמע, וכן כתב בשו"ת אור לציון (ח"ב פ"ז תשובה כו). מאידך, דעת הגר"ח קניבסקי (דעת נוטה עמ' ריג) שגם באופן זה לא ידלג על קריאת שמע.

והנהוגים לומר פסוקים קודם עטיפת הטלית והנחת התפילין וכן לאחר הנחת התפילין, כתבו הקשר גדול (לחיד"א, סי' ה אות לא) והכף החיים (סי' ח ס"ק ו) שיאמרו תחילה ברכות התורה.

וכן הנהוגים לומר קודם התפילה ימה טובו וגו', ואני ברוב חסדך וגו', כתב בספר יוסף אומץ (לחיד"א, סי' סו) וכן כתב הגר"ח קניבסקי (עלי שיח עמ' נו) שיש לומר תחילה ברכות התורה, אבל 'ארון עולם' וגו', כתב הגר"ח קניבסקי (שם) שמוטר לומר קודם ברכות התורה.

[משנ"ב ס"ק טז]

סמוכה לברכת אשר יצר³⁶ וכו', דַּהֲרָא נַהֲרָא וּפְשֻׁטָהּ³⁷.

41) וכן כתב לקמן (סי' סג ס"ק טז וסי' קו ס"ק ט) שיש להזכיר יציאת מצרים בזמן קריאת שמע. ואף אם לא הזכיר יציאת מצרים בזמן קריאת שמע, כתב לקמן (סי' נח ס"ק כו וסי' סז ס"ק ג) שיאמר עד הערב פרשת ציצית או שאר פסוקים שמוכרת בהם יציאת מצרים, מפני שעד הערב הוא זמן הזכרת יציאת מצרים.

42) וביאר החיי אדם (שם) את טעמו, כיון שקיימא לן ששתי הפרשיות הראשונות של קריאת שמע הן מדרורייתא, והפרשה השלישית היא כדי להזכיר יציאת מצרים בזמן קריאת שמע, ור"י החסיד שאמר רק 'שמע ישראל' ו'ברוך שם כבוד' וכו', טעמו כיון שסבר שרק הפסוק הראשון הוא מדרורייתא. אמנם, לקמן (סי' סג ס"ק טז וסי' סז ס"ק ד) הביא מחלוקת הפוסקים איזה פרשיות חיובן מן התורה.

[משנ"ב ס"ק לב]

אין לו להמתין עליהם קלל⁴³.

43) אבל אם חושש שיעבור רק זמן קריאת שמע, יקרא קריאת שמע בלי ברכותיה, אלא שבביה"ל (ר"ה כי) הסתפק האם גם לדעת

36) ובטעם הדבר שיש להסמיך ברכת 'אלוקי נשמה' לברכת 'אשר יצר', ביאר הגר"א (סי' ד ס"א ד"ה ו"א) שכיון שאדם בבוקר נעשה כבריה חדשה, וצריך להודות על זה, לכן תיקנו לברך 'אשר יצר' כהודאה על יצירת הגוף, ו'אלוקי נשמה' כהודאה על יצירת הנשמה.

37) ולעיל (סי' ו ס"ק יב) כתב, שמי"מ יש לעשות על הצד היותר טוב

הלכות ברכות סימן מז

ביאורים ומוספים

[משנ"ב ס"ק לג]

"אָתָּה הוּא עַד שְׁלֹא נִבְרָא הָעוֹלָם"⁴⁶.

46 והאם חותמים ברכה זו בשם, הטור כתב שיש לחתום בה בשם, והב"י (ד"ה ואינה) כתב שהוא מחלוקת ראשונים. אמנם, לענין מנין אמירת מאה ברכות, כתב הב"י (סוף ד"ה דתניא) שלסבורים שברכות התורה הן שתי ברכות, יש להוסיף למנין הברכות גם ברכה זו, ודעת הגר"א (מעשה רב אות יא) וכן דעת החזו"א (דינים והנהגות פ"א ס"י) שיש לחתום בה בשם. מאידך, המקור חיים (ס"ח ד"ה וברכת) והסדר היום (פירוש לעולם יהא) והמור קציעה (ד"ה ובענין החתימה) כתבו שאין לחתום בה בשם, וכן הכף החיים (ס"י מח ס"ק א) כתב שלדעת האר"י ז"ל אין לחתום בה בשם.

ובאופן שמשופק אם בירך ברכה זו, ביקש החזו"א (שם ס"א) מאחר שיוציא אותו ידי חובה, וביקש ממנו שיתחיל מתחילת 'לעולם יהא אדם', כיון שלא היה ברור לו מהיכן מתחילה הברכה.

ואם לא בירך ברכה זו קודם התפילה, הובא בשם החפץ חיים (מעורר ישנים, פרידמן, עמ' קסב) שאחרי התפילה לא יברך, והוסיף שיש שביארו שכוונת החפץ חיים היתה שיאמרנה אחרי התפילה אך לא יחתום בה בשם, וכן הורה הגר"י קמנצקי (אמת ליעקב הע' 51).

ואונן שהסתיימה אנינותו לאחר זמן קריאת שמע, כתב הפתחי תשובה (יו"ד ס"י שמא ס"ק יז) בשם שר"ת זכרון יצחק (ס"י ו) שלא יאמר ברכה זו, כיון שברכה זו שייכת לקריאת שמע שאנו מקדשים בקריאת שמע את שמו ברבים, וכאן הרי קורא קריאת שמע רק כקורא בתורה.

סימן מז

דיני ברכת התורה

[משנ"ב ס"ק א]

ומקל מקום פיון שהוא לו ספק, לא יברך¹ אלא ברכת "אֶשֶׁר בְּחַר בְּנוֹ"².

1 וביום שיש בו קריאת התורה, כתב הערוך השלחן (ס"ו) שיראה לעלות לתורה ויפטור ספיקו.

2 ואף שלגבי המסתפק אם בירך ברכת המזון, כתב לקמן (ס"י) קפד ס"ק יג) שיברך גם ברכה רביעית אפילו שהיא רק מדרבנן כדי שלא יזלו בו, כתב בשו"ת אגרות משה (ארי"ח ח"ב ס"י ג) שלגבי שתי הברכות של ברכת התורה אין לחוש לזלזול אם יברך רק אחת מזן. והטעם, ששונה ענין של שתי ברכות אלו, שהרי אחת היא ברכת שבח והודאה, והאחרת היא ברכת המצוות, ולכן אין לחוש לזלזול, כמו שאין חוששים כשמודמן ספק בשתי מצוות כאחת שהאחת מדאורייתא והאחרת מדרבנן שמספק יקיים רק את המצוה דאורייתא, מה שאין כן בברכת המזון שברכת 'הטוב והמטיב' היא מואתו ענין של שלש הברכות הראשונות, ואם לא יברך אותה יבוא לזלזול בה ויאמרו שדי בשלש הראשונות.

[משנ"ב ס"ק א]

דְּתַרְבֵּה רֵאשִׁוּנִים הֵלֵא הָמָה הַרְמָבָּ"ץ³.

3 שכתב (ספר המצוות שכחת העשין עשה טו) שכמו שנצטוונו בברכה אחר כל אכילה, כן נצטוונו להודות לשמו יתברך בכל עת שנקרא בתורה.

[משנ"ב ס"ק א]

או שְׂיִבֶן לְתַחֲלָה בְּבִרְתָּה אֶהְיֶה רָבָה לְפִטְרָה⁴.

4 והרצה לצאת ידי חובת ברכת התורה כששומע ברכת אהבה רבה מאחר, כתב הגר"ח קניבסקי (אשי ישראל פ"ו הע' לג) שאינו

יוצא בכך, ורק בברכת התורה יכול אחר להוציא ידי חובה. ומי שעדיין לא בירך ברכות התורה ושומע את הברכות מהעולה לתורה ומכוון לצאת בזה ידי חובה, דעת הגר"י אלישיב (פניני תפלה עמ' נא) שיוצא בזה, ואף אין צריך להודיע למברך שיכוון להוציא. אכן, הגר"ח קניבסקי (שיח השדה ברכות יא, ב) כתב שיתכן שיוצא בזה, ולכן צ"ע אם אחר כך יכול לברך בעצמו.

[משנ"ב ס"ק א]

וּבְרַכְתָּ הַתּוֹרָה בְּצַבּוֹר, לְקַלִּי עֲלָמָא דְרַבְנָן מִשּׁוּם קְבוֹד הַצַּבּוֹר, שְׁהָרִי קָבַר בְּרַךְ בְּשַׁחְרִית⁵.

5 וכשלא בירך עדיין וקראוהו לעלות לתורה, כתב לקמן (ס"י) קלט ס"ק לב) שיברך אחר כך רק 'לעסוק בדברי תורה' ו'הערב נא, ולא יברך' אשר בחר בנו, כיון שכבר בירך ברכה זו כשעלה לתורה.

[משנ"ב ס"ק ב]

שְׁלֹא לְלַמְדָּה⁶ עַד שְׂיִבְרָךְ⁷.

6 ולגבי אמירת פסוקים דרך תחנונים לפני ברכת התורה, כתב לעיל (ס"י) מו ס"ק כז) שאף שנחלקו בזה השו"ע והרמ"א לעיל (שם ס"ט), מימ המנהג לברך תחילה ברכות התורה.

7 וכשאינו יכול לברך מחמת שהוא אנוס, או שמשופק אם מותר לו לברך, ראה מה שכתבנו להלן הע' 29.

[משנ"ב ס"ק ב]

וְלִתְּן הוֹדָאָה עַל שְׂפָתַי בְּנוֹ וְנִתֵּן לְנוֹ כְּלֵי חֻמְדָּתָה⁸.

8 שכן ברכת 'אשר בחר' הרי היא ברכת הודאה ושבח, אבל ברכת 'אשר קדשנו' כתבו הח"י אדם (כלל ט ס"א) והפני יהושע (ברכות יא, ב ד"ה בגמ') שהיא ברכת המצוות. והלבוש כתב (ס"ו) שבלימוד התורה שהמצוה וההנאה הן אחת, הברכות הן גם ברכות הנהיגין וצריך ברכה לפני הלימוד ולאחריו, וברכת 'אשר בחר בנו' היא ברכה ראשונה לפני הלימוד, ואילו ברכת 'לעסוק' היא ברכה אחרונה על הלימוד של אתמול, שהרי לא יכול היה לברך קודם השינה (שהרי מחוייב לעסוק בתורה עד שישתקע בשינה).

והגר"י מבריסק (חידושויו על הרמב"ם פ"א מהל' ברכות הט"ז) כתב בשם הגר"ח, שאין ברכת התורה ברכה על קיום המצוה, אלא הוא דין בפני עצמו שתורה צריכה ברכה ונלמד מפסוק [ונפקא מינה שאין צריך עמידה כברכת המצוות, וכן שנשים חייבות בה, וראה עוד להלן בביה"ל ס"ד ד"ה נשים מה שכתבנו בזה].

[משנ"ב ס"ק ג]

וְתַמְחֵבָר גַּם-כֵּן מוֹדָה בְּנָה, אֶלֶּא דְסָבִיָּא לָהּ דְהוּא בְּכָלֵל מִקְרָא⁹.
9 ולגבי לימוד אגדה כמדרש רבה ולימוד חכמת הקבלה, הסתפק הערוך השלחן (ס"ח) אם צריך לברך קודם הלימוד בהם, שיתכן שהחובב לברך הוא דוקא בספרים שמפרשים את דיני התורה, מה שאין כן אלו שאין עיקרם לדינים והלכות, או כיון שהכל ניתן למשה בסיני צריך לברך גם עליהם. ובכף החיים (ס"ק ג) כתב לברך, שהכל בכלל תורה.

ואם אומר משנה או גמרא ואינו מבין מה שאומר, כתב לקמן (ס"י) ג ס"ק ב) שאינו נקרא לימוד, וראה מה שכתבנו שם.

והלימוד ספר דקדוק שנצרך ללימוד התורה ונעשה על ידי צדיקים, כתב בשו"ת שלמת חיים (ס"י שנו) שצריך לברך, שהוא בכלל תלמוד תורה.

[משנ"ב ס"ק ה]

דְּתַהוּר לְאוֹ כְּבִבּוֹר דְּמִי¹⁰.

10 והשומע דברי תורה, לא הוזכר במשנ"ב האם צריך לברך.

הלכות ברכות סימן מז

מז דיני ברכת התורה, וכו' י"ד סעיפים:

א (א) **ברכת התורה צריך** (ב) (ג) **לנהר פה** (ד) **מאר: ב** **צריך לברך בין למקרא בין למשנה בין לגמרא:** הגה (ג) **בין למדרש** (טו): **ג** (ד) ***הכותב** (ז) **בדברי-תורה *אף-על-פי שאינו קורא, צריך לברך: ד** ***המהרהר בדברי-תורה** (ח) **אינו צריך** (י) (יא) **לברך:** והוא הדין (י) **היכול** (י) **לפסק דין בלא נתינת**

פאר היטב

(ב) **לנהר:** אם ברכת התורה דאורייתא הוא או מדרבנן, עין בספר פני משה ח"א סי' א, והפרי"ח קחב בשם הפוסקים דהיי מדרבנן, ונפקא מנה שאם נתפסק אם ברך אם לאו חזרו ומברך כל הברכות אפי' דליקא מדאורייתא אלא ברך א, ויראהו. [ועין בס' אליהו רבה, התפלה שאומר קדם ברכת התורה:] (ג) **בר.ת.** ודוקא בכותב ספרים לעצמו דרך למודו ומבין מה שהוא כותב, אבל סופר שמעתיק ספר ואינו מכקש להבין מה שהוא כותב א"צ לברך, וה"ה אם כותב אגרת שלומים אף שכותב אותה פסוקים א"צ לברך, מ"א וט"ו: (ג) **לברך.**

עב"ט. ולקמן מבאר דלענן בה"ח א"צ שילמד מיר ופשיטא דההרהר ברי"ת עכ"פ לא אפ"י שעתה הוא יושב ומקנהו, שפא זאבז אינה ענין שיצטרף להפסיק בשיחה ולכן

משנה ברורה

עין פ"ס, ועין בסימן נח במשנה ברורה סעיף-קטן ה שהעיקרתי שם דברי הלבבוש. לאמר "אתה הוא עד שלא נברא העולם" (א) ולא "עד שלא בראת" [אחרונים]:

א (א) **ברכת התורה.** עין בשאגת-אריה סימן כד דמסיק שברכת התורה הוא מן התורה, ולכן אם נתפסק לו אם ברך ברכת התורה (ב) **חזרו ומברך.** ומכל מקום כיון שהוא לו ספק, (ג) **לא יברך** אלא ברכת "אשר בחר בנו" (ד) **שהיא המעלה שבברכות, כדאייתא בגמרא.** ועין בשערי-תשובה שהביא בשם קצת אחרונים דסוכרין דמספק לא יחזרו ויברך. ובאמת קשה מאוד לסמוך עליהם אחר דהרבה ראשונים והלא הפה הרמב"ן (י) והחנף והרשב"א ברפך שלשה שאכלו סוכרים דברכת התורה הוא מן התורה, וידוע שענין מי שאינו מברך על התורה גדול מאד. אף אם נזכר זה לאחר התפלה שקבר ברך ברכת 'אכהה רבה', אפשר דיש להקל בזה אפילו אם לא למד תקף לאחר התפלה [פמ"ג בפתיחה]. ואם יכול לבקש מאחר שיוציאנו בברכת התורה, או שיוכן לכתחלה בברכת 'אכהה רבה' לפטור (א) וללמד תקף לאחר התפלה, מה טוב, ובפרט לפי מה שמצאתי אחר-כך בספר מאמר-מרכיב שמביא בשם הלבבוש ועלת-תמרי גם-כן שהוא מדרבנן, בודאי צריך לנהר לכתחלה לעשות כן. וברכת התורה בצבור, לכלי עלמא דרבנן משום כבוד הצבור, שהרי כבר ברך בשחרית (א) [אחרונים]: **(ב) מאד.** שלא ללמד (ע' שיקורף). וברך אותה בשמחה גדולה, דמצינו שאמרו תנ"ל: "על מה אבדה הארץ, ויאמר ה' על עובד תורתי", ואמרו תנ"ל שדבר זה נשאל לנביאים על מה אבדה הארץ, שישאלו היו עוסקים בתורה, ומצינו שכל זמן שהיו עוסקים בתורה ותר הקדוש-ברוך-הוא על ענותיהם, ולכן לא ידעו על מה אבדה; והקדוש-ברוך-הוא הובטן לכותב ידע כי אף-על-פי שהיו עוסקין בתורה לא היו עוסקין לשם למוד

משכמימי' כד שפיר נקטינו גם מה שאומרים בשכמל"ו, וכן הסנהג שאפלו המתפללים בכרך השכם ואומרים ק"ש קטנה קדם עמודי-השחר אפ"י סמימים בה בשכמל"ו:

(ב) **לנהר:** עב"ט, ועין בשאגת-אריה סי' כד שהוכיח דברכת התורה דאורייתא, ושם כפי' מה כתב דר"מ אם נתפסק אם אמר ברכת התורה אם לא לא יברך אלא אשר פטר בנו שהיא מעלה שבברכות, וזה דלא קמי"ש בשם פרי"ח ויראהו. אף במתיב דערו דשב וא"ת דר"ף ובספק לא יחזרו ויברך, ונתיבא דאיה מלשון הרמב"ם וכתב שכיב במטה-התורה ע"ש. ועין בבר"י דאפלו להפוסקים בנתפסק חזרו ומברך מ"מ באשה אפי"ש שגם היא מברכת בהית, אם נתפסקה אינה חוזרת לברך שנית ע"ש: (ג) **לברך.** מקרי חסד, ואפשר כוננו שאם לא יוציא פפה רי"ת מ"י אחר הברכה לא ילחש שפא יש לו להוציא פפה קצת בדברי-תורה מ"ד אחר הברכה, ועין בהלק"ט ח"ב סי' קנט

באר הגולה

* **הכותב בדברי-תורה.** עין במשנה ברורה כמה שקכתבו "ולענן מצוה וכו'", הלא הפה שפ"ו ומגן-אברכים והגרי"א פלם הסימו דהיי בהרהר, ואף דהפרי"מגדים מצד דצריך לברך, הנינו משום דהוא מצד בסימן סב דלדינא הרתו כדבור דמי מדאורייתא, וירא כלפי חז"ל, אבל לפי מה שכתבנו שם בסימן סב דמקצת כל הראשונים והאחרונים סוכרים דהרתו לאו כדבור דמי מדאורייתא, כדנאי הדין עם שפ"ו ומגן-אברכים: * **אף-על-פי שאינו קורא.** ואם הוא כותב ומעתיק וכוננו רק כדי לטרותו מולו, אפשר דאפלו בקורא מתבט גם-כן אין צריך לברך, דאין זה בכלל למוד. ועין בסימן לח כגון-אברכים סעיף-קט"ח. ולפי זה אפלו אם הוא שוכר לכתב סת"ם, ודינא הוא דצריך לקרות בפיו הדברים שכותב, אפשר דאין לו לברך על זה ברכת התורה. ועין בט"ו שקכתב דאפלו לדעת המתבר דכתיבה הוא כדבור, אם פשלתו הוא רק כדי לטרותו מולו אין זה בכלל למוד; ויש לדחות, דשם כיון שקננתו הוא רק כדי לטרותו אין נחשב הכתיבה לדבור, מה שאין כן כדבור משם אשר דלא אפ"ש בכלל בדברי-תורה ככל גנוי, וצריך עיון. ולענן מצוה יש להחמיר אם השכים בבקר לכתב סת"ם, לברך ברכת התורה מתחלה ולאמר אחר-כך הפוסקים שנתגין: * **המהרהר בדברי-תורה וכו'.** עין בבאר הגרי"א ששקשה על זה, והלא הרהרו בתורה הוא גם-כן מצוה, כדכתיב "היגית בו יום ולילה"; ובגשמת-אדם רוצה לדחות תקשוא, ועין בבנין עולם שפשיעו הנשמת-אדם ומסכים להגרי"א. אמנם מה דמשמע שם מנה דלהגרי"א הרהרו בתורה הוא כדבור משם, ונחמתי זה כתב שם דמה שקכתב הרמ"א בסימן סח דמי שילמד על-ידי הרהרו וכו' לית בה אפיקא וכו', הוא אויל לשיטתו כקאן דמסכים מתנהג להסתבר דאפלו בתורה הרהרו לאו כדבור דמי, מה שאין כן לשיטת הגרי"א יהיה אפיקא אפלו על-ידי הרהרו, וחסבי הספק בברכות קריאת שמע. ולעניות דעתי לא כן נהי, דגם הגרי"א מונה דאפלו בתורה הרהרו לאו כדבור, אלא דכתיבה לה דגם הרהרו הוא מצוה (א) כדכתיב "היגית בו יום ולילה", וכן משמע לשונו למהטעם כפי היטב. ועוד ראיה ברורה לדרך, דאי לאו הכי מאי מקשה המקרא בשפת ב"ב ע"א מי אמר רבי יוחנן הרהרו לאו כדבור דמי והא אמר רבי יוחנן כל מקום ספר לטרור בדברי-תורה חוץ מביית-הספרין וכו', (תתם) (הקא) גמי חתיב "ולא יראה כד ערות דבר" וכו', הלא לענן בדברי-תורה לכלי עלמא הרהרו כדבור, ואם-כן אפלו אם "ילא יראה" קאי על זה, גם-כן הרהרו אסור; אלא ודאי כמו

התורה אלא כמו שלומדין שאר חכמות, ולכן לא ברכו ברכת התורה, שלא היתה התורה תשובה בעיניהם, ולכן לא הגנה. ולכן צריך לנהר מאד ולתן הודאה על שקבר בנו ונתן לנו כלי חמדתו (א), גם אמרו תנ"ל, שאינו זוכה חס ושלום להיות לו פן תלמיד-חכם עבור זה שאינו נזכר בברכת התורה: **(ג) בין למדרש.** והמתבר (ג) גם-כן מונה בזה, אלא דסבירא לה דהוא בכלל מקרא (א): **ג** (ד) **הכותב.** סבירא לה דכתיבה צריך מהרהרו, והשעם יש אומרים משום (ד) דעבר מצוה, ויש אומרים, (ה) דדרך הכותב להוציא תבות מפיו בשעת הכתיבה, וכל זה בכותב ספרים לעצמו דרך למודו ומבין מה שהוא כותב, אבל (ו) סופר שמעתיק ואינו מכקש להבין אין צריך לברך דאין זה למוד, וכל-שכן אם כותב אינה פסוק באגרת הקרשות לדבר צחות אין צריך לברך, כיון שאינו מתכוון ללמד. ולענן מצוה (ו) הסכימו האחרונים שלא לסמוך על דעת המתבר לברך על הכתיבה לכה בכל גווי, שהרי מכל מקום אינו רק מהרהר בדברי-תורה, אלא ראוי לכל כותב בדברי-תורה שיוציא מפיו קצת תבות, להנגל מברכה לכשלה, אם אינו אומר פסוקי ברכת כהנים או בריאת דאלו דברים אחר הברכה כמו שנתגין: **ד** (ה) **אינו צריך.** דהרהרו לאו כדבור דמי (א), ולפי זה יש לנהר לאותו (ה) הלומדים בעיון מתוך הספר שיהיו להוציא קצת בדברי-תורה פפה אחר הברכה, אם אינו אומר פסוקי ברכת כהנים או שאר דברי-תורה אחר הברכה כמו שנתגין: (ו) **היכול וכו'.** נראה, דוקא לפסק דין בין בעל-דיניו, דאינו דרך למוד, אבל ללמוד דין בספר בלי טעם, מברך, דלא גרע מכותב [מטה-יהודא כסי' זח]: (ז) **לפסק.** שהשעם שהוא עקר הדין אינו אלא מהרהר בלב. והגר"א בבאורו חולק על זה וסבירא לה דלא

שער הציון

(ב) וכן כתב פרי תודש וספי"אדם ודרך-הסיים: (ג) שאגת-אריה ודרך-הסיים: (ג) פרי תודש: (ד) לכוש: (ה) פלמדי' רבנו יונה וספי"אדם: (ו) אחרונים: (ז) ה"ש"ו ומגן-אברכים והגרי"א: (ח) (ט) ז"ל:

מילואים הלכות ברכות השחר סימן מו

המשך מעמוד קודם

ובתשעה באב ברכת 'שעשה לי כל צרכי' וברכת 'המעביר שינה', אלא רק במוצאי יום כיפור ותשעה באב לאחר שנעל את נעליו ורחץ את עיניו, וכדעת השריע שברכות אלו אינן על מנהגו של עולם ואם לא התחייב בהן לא יברכן, וכמו שפסק הגר"א (מעשה רב אות ט). ומטעם זה גם הורה החזו"א (ארחות רבנו ח"ב עמ' קמ) שאכל לא יברך 'שעשה לי כל צרכי'. והטעם שלא בירך (הגר"א) 'המעביר שינה', ביאר הגר"מ שטרנבוך (הלכות הגר"א ומנהגיו אות יב), כיון שבימים אלו אינו יכול לרחוץ את עפעפו עינו.

(32) וכן חולה המשותק בגופו, כתב הכף החיים (סי' קמ) שיכול לברך ברכת 'זוקף כפופים'.

תפילה עמ' ג), שאם כך הרגלו, וכן הנוסע במטוס שישן בלילה שלא בשכיבה, נחשב לשינת קבע וצריך לברך ברכות התורה. וראה לקמן (סי' מז סי' כב) מה שכתבנו עד.

[משנ"ב סי' קנה]

לא נתחייב⁽³¹⁾ וכו', סוקא מקרף ברפת פוקח עניים⁽³²⁾.

(31) וכן ביום כיפור ותשעה באב שאסור לנעול נעליים, כתב לקמן (סי' תקנד סי' לא) שיכול לברך 'שעשה לי כל צרכי'.

וכן אבל בתוך שבעת ימי אבלותו אף שאסור לו לנעול נעליים, כתב הערוך השלחן (סי' ג) שיברך 'שעשה לי כל צרכי'.

החזו"א (דינים והנהגות פי"ט אות ט) נהג שלא לברך ביום כיפור

הלכות ברכות השחר סימן מו

המשך מעמוד 150

ואם נמצא לפני סוף זמן קריאת שמע של המג"א, כתב הגר"שו אויערבך (הלכות שלמה תפלה פ"ז סי"ב ובשיח הלכה סי' כה סי' קל"ה) שיקרא קריאת שמע ויתנה שאם עיקר הזמן כהמג"א יצא בזה ידי חובה, ואם לאו הריהו כקורא בתורה. והוסיף, שכשעושה כן אינו חייב להניח תפילין, כיון שרוב העולם נוהג בזמן של המג"א, אבל אם חושש שיעבור גם הזמן של הגר"א, יניח תפילין. מאידך, דעת הגר"מ קרליץ (חוט שני יום טוב חול המועד ענינים שונים אות ג) שגם אם עומד לפני סוף זמן קריאת שמע של המג"א יניח תפילין, ורק אם חושש שאם יניח תפילין לא יספיק לקרוא קריאת שמע לפני סוף זמן קריאת שמע של המג"א, יקרא אז קריאת שמע גם בלא תפילין. והגר"ח קניבסקי (שיח תפילה שאלה ח) כתב, שבאופן זה מוטב שיניח תפילין ויקרא קריאת שמע לפי הגר"א. וראה מה שכתבנו לקמן סי' נח סי' ה.

הגר"א ינהג כן, אמנם, בשעה צ' לקמן (סי' צ' סי' מא) כתב שגם באופן זה שיעבור רק זמן קריאת שמע, יקרא קריאת שמע עם הברכות ויתפלל שמונה עשרה ביחידות, וראה מה שכתבנו שם.

[משנ"ב סי' קלג]

אלא אם כן הניח תפילין מקדם⁽⁴⁴⁾ וכו', אל יקנע מקמת זה הפקודת צשה דקריאת שמע⁽⁴⁵⁾.

(44) אמנם בביה"ל לקמן (סי' נח סי' ד"ה ומצודה) כתב, שמי שזהיר לקרוא קריאת שמע עם הנץ יתור לקרותה בזמנה סמוך להנץ, אפילו אם אין לו תפילין באותו זמן.

(45) וגם אם מסופק אם יעבור זמן קריאת שמע עד שיביאו לו תפילין, כתב לקמן (סי' נח סי' ה) שלא ימתין לכך וקרא קריאת שמע.

הלכות ברכות סימן מו

המשך מעמוד עו

(הליכות שלמה תפלה פ"ו סי' ה) שעל שמיעת דברי תורה צריך לברך, אך אם שומע דברי תורה מהקלטה יש להסתפק אם צריך לברך.

[ביה"ל ד"ה המהרהר]

אלא דקבי"א לה דגם הטהור הוא מקנה⁽¹¹⁾.

(11) וחייב הברכה על ההרהר בדברי תורה לדעות שהרהר כדיבור, כתב המרומי שדה (ברכות כ, ב ד"ה שם במשנה) שהברכה היא אינה מהתורה. והורה הגר"ש אלישיב (הערות על מסכת ברכות יא, ב ד"ה והנה) שאין לברך על ההרהר בדברי תורה, כיון שהגר"א נשאר בצריך עיון, ולא הכריע בזה.

הזשערי תשובה (סי' ג) כתב בשם שו"ת הלכות קטנות (ח"ב סי' קנט) שיברך, ששמיעה עדיפה מהרהר משום שימנע כעונה, מאידך, בשו"ת האלף לך שלמה (אוי"ח סי' לה) סובר שדיני כהרהור, ואין לברך.

הגר"ח קניבסקי (במכתב לעלון 'דרשו' גיליון 3) כתב שכל השומע שיעור בדברי תורה ואפילו בקלטת או בטלפון, צריך לברך, לגר"א משום שצריך לברך על כל ההרהר וראה מה שכתבנו בביה"ל ד"ה המהרהר, ואף לחולקים על הגר"א, בשמיעה צריך לברך, וכמו שמוכח מדברי התוס' (ברכות כ, ב ד"ה כראשחון) ששמיעת דברי תורה היא מצודה בפני עצמה, ואין צריך שומע ומשמיע. דעת הגר"שו אויערבך

הלכות ברכות סימן מו

המשך מעמוד עז

שלא קרא קריאת שמע, כתב הפתחי תשובה (סי"ב) שקודם שיקרא קריאת שמע עליו לברך ברכות התורה, וכן הורה הגר"ש אלישיב (פניני תפילה עמ' מט).

(29) וכשאינו יכול לשמוע מאחר, משמע במשנ"ב שיכול להמשיך

לברך. מאידך, דעת הגר"שו אויערבך (הליכות שלמה תפלה פ"ו דבר הלכה הע' ג) שלא יברך, וטוב שיכוון בברכת 'אהבת עולם' של ערבית שתעלה לו לברכות התורה.

(28) ולכן אם בלילה שחכ לקרוא קריאת שמע ונדרם, והתעורר וזכר